

८. गचकअंधारी

अशोक मानकर (१९५९): ग्रामीण विनोदी कथालेखक. 'हेंबाळपंथी', 'हुनेर', 'गणपत फॅमिली इन न्यूयॉर्क', 'गचकअंधारी' हे कथासंग्रह प्रसिद्ध. चित्रपट, दूरदर्शन मालिका, माहितीपट यांसाठी कथा व संवादलेखन.

सदाचा मुलगा गजानन सदाबरोबर बाजारात जाण्यासाठी सतत पाठीमागे लागायचा. एके दिवशी सदा त्याला घाबरवण्यासाठी गचकअंधारी नावाच्या एका काल्पनिक जनावराची भीती त्याला दाखवतो. पावसाच्या तडाख्यातून वाचण्यासाठी गावात शिरलेला वाघ व बाजाराला निघालेला सदा यांच्यात ज्या घटना घडतात, त्या विनोदी व मार्मिक शैलीतून लेखकाने मांडल्या आहेत.

एका गावात सदा व सखू नावाचे जोडपे राहत होते. त्यांना गजानन नावाचा मुलगा होता. त्यांचा गाडगी, मडकी करण्याचा धंदा होता. भाजलेली मडकी सदा पंचक्रोशीतील गावांतल्या बाजारात विकायला नेई. गाढवाच्या पाठीवर मडकी ठेवून ते हाकत हाकत तो बाजाराला जायचा आणि येताना त्याच्या पाठीवर बसून यायचा. कधी कधी एखाद्या बाजारात मडकी शिल्लक राहत असत. ती तो कुण्या ओळखीच्या घरी ठेवायचा.

सदाचे व्यवस्थित चालले होते. आठवड्यातून दोन-तीनदा आपले वडील कुठेतरी बाजाराला जातात, हे लहानग्या गजाननला कळू लागले होते. वडिलांबरोबर बाजारात जाण्यासाठी आता तो सारखाच हट्ट करू लागला होता. दरवेळी त्याची समजूत घालता घालता सदा व सखू मेटाकुटीला येत असत.

एके दिवशी सदाला मडकी विकायला शेजारच्या गावात जायचे होते. भल्या पहाटे उठून सखूने भाकरी थापल्या. शिदोरी बांधून दिली. त्या वेळी गज्या गाढ झोपला

माहिती मिळवा.

- मराठी साहित्यातील विनोदी लेखन करणाऱ्या खालील लेखकांच्या पुस्तकांची नावे लिहा.

लेखक	पुस्तकांची नावे
चिं. वि. जोशी	
पु. ल. देशपांडे	
द. मा. मिरासदार	

होता. सदाला ज्या बाजाराला जायचे होते तिथे मागची मडकी शिल्लक होती. त्याने ती ओळखीच्या घरी ठेवली होती. त्यामुळे त्याला फक्त गाढवावर बसून जायचे होते. त्याने गाढव रात्रीच गावात चरायला सोडले होते. ते शोधले आणि त्यावर बसले, की परस्पर निघायचे या बेताने सदाने आवरले. अंगणातल्या चपला पायांत सरकवल्या. तो बाहेर पडणार, तोच गज्याला नेमकी जाग आली.

खाटेवरून धाडकन उडी घेऊन पळतच बापाजवळ येत त्याने गिल्ला केला, “मी येतो, मी येतो.” सदाने डोक्याला हात लावला.

रात्री सदाच्या गावालगतच्या परिसरात जोराचा वादळी पाऊस झाला होता. विजा कडाडल्या होत्या. गारपीट झाली होती आणि त्या तडाख्यात एक वाघ सापडला होता. वाघाने बावचळून आपल्या जागेवरून पळ काढला होता. आसरा शोधत तो सदाच्या गावात येऊन धडकला होता. पहाटेपर्यंत कुठेतरी आश्रय घेऊन झुंजुंमुंजू होताच इथून निघून जाऊ, या हिशेबाने वाघाने गावात जागा शोधण्याचा प्रयत्न केला. इकडे शोध, तिकडे शोध करत त्याला एक पडके खिंडार दिसले. आत जाऊन वाघ बाजूच्या भिंतीलगत उभा राहिला. ही सदाच्या घराची मागची भिंत होती.

साहजिकच खिंडारात भिंतीशी उभ्या असलेल्या वाघाला सदाच्या घरातले बोलणे स्पष्ट ऐकू येत होते.

सदा विचार करत म्हणाला, “बाबू, तुले म्या नेलं असतं, पन अंधार किती हाय. रातच हाय ना अजून.”

गज्या उसळला, “असू द्या. मी येतो, मी येतो.”

“लेका, रस्त्यावर या वक्ती कोला असते बरं.”

“असू द्याSS.”

“लाहान लेकराले उचलून नेते म्हंतात तो.”

“निऊ द्या. कै नै, मी येतो... येतो...”

“तिकळे लांडगा येते मंग.”

“यिऊ द्या. मी येतो. येतो म्हंजे येतोSS.”

“पुळे जंगल लागते. जंगलात वाघ असते या टैमाले.”

“हूं! असू द्या. कै भेव नोका दाखू मले वाघा-फाघाचा.”

ते ऐकून वाघ मनाशी म्हणाला, ‘लोयच आटेल पोट्टं दिसून रायलं.’

“अन् वाघानं खाल्लं त तुले?” सदानं म्हटलं. तसा गज्या तोंड वेडावत म्हणाला, “मले खाल्लं त तो काय तुमाले सोळनार हाये काय? कै नै मले मैत हाये. मी यिऊ नोय म्हनून तुमी मले भेव दाखून रायले.”

सदाने विचार केला. डोळे मोठे करून म्हणाला, “या वक्ती जंगलात कदी ना ते गचकअंधारी भेटली त म्हनू नोको मले.”

गज्या गडबडला, “गचकअंधारी?”

“हौ, गचकअंधारी.”

“काय होय हे गचकअंधारी?”

“गचकअंधारी मैत नै तुले? लेका, गचकअंधारी वाघासिंवालेई एका घासात खाते म्हंतात. आपल्याले भेटली त? कै नै भौ, एवळं खतरनाक जनवार तरी हाये काय कोंतं?”

“खतरनाक?” आता गज्या हादरला. शहारून आईजवळ पळाला अन् म्हणाला, “मी नै येत मंग. जा तुमीच.”

सदाची युक्ती फळाला आली.

वाघ मनातून भ्याला. ‘कोंती गचकअंधारी होय बावा! आपल्याले भेटली त? कै नै भौ, थोळसंक दिसाले लागल्यावर चाल्ले जाऊ अथून.’

सदा लगबगीने घराबाहेर पडला. रात्री चरायला सोडलेले गाढव शोधू लागला. अद्याप गुडूप अंधार होता. ही गल्ली बघ, हा उकिरडा बघ, तो बघ, असे सगळीकडे फिरत अखेरीस त्याच्या घरामागच्या खिंडाराजवळ आला.

भिंतीशी वाघ उभा होता. दुरून त्याची अस्पष्टशी आकृती दिसताच सदा स्वतःशी उद्गारला, ‘हाये सायाचं. मी साऱ्या गावात पाहून रायलो अन् हे गधळं पायलं त अथी उभं.’

सदा तरातरा चालत आला. गचकन वाघाचा कान पकडला आणि टांग फेकून टपकन त्याच्या पाठीवर बसला.

वाघ प्रचंड हादरला. ‘बापरे! हे गचकअंधारी हाय!’ असं स्वतःशी म्हणताना त्याला हिव भरलं.

सदानं रपदिशी पायांच्या टाचा त्याच्या पोटावर हाणल्या. घाबरलेला वाघ आपल्या पाठीवरचा स्वार घेऊन निमूट चालता झाला.

वाघाची चालण्याची गती पाहून सदाने विचार केला- ‘लोय जोऱ्याचं चालून रायलं गधळं. बरोबर हाये, राती सट खाल्लं वाट्टे यानं. चाल म्हना लेका. मलेई बरंच हाये. तिकळे गज्या भेला. आता अटालाच नै रायला. आता काय, मस्त बाजारात जानं अन् भदाळं इकनं.’

स्वारीने गाव ओलांडले. जंगलचा रस्ता धरला.

अजून किट्ट काळोखच होता; पण आकाशात चांदण्या लुकलुकत होत्या. पहाटेची थंडगार हवा सुटली होती. हवेच्या झुळका सदाला मोरपिसाच्या स्पर्शासारख्या वाटत होत्या आणि इकडे वाघाचा धावा सुरू होता, 'हे देवा, दया कर...मले वाचो. माल्या पाठीवरची ही बला जाऊ दे.'

पूर्वेला प्रभा फाकण्याच्या बेतात आली. मान डोलावत इकडे तिकडे पाहताना सदाचे लक्ष वाघाच्या पाठीवर गेले. गाढवाचा राखाडी सोडून पिवळा रंग आणि त्यावर काळे

पट्टे दिसताच त्याच्या मनात शंकेची पाल चुकचुकली. 'हे कसं काय?' असे म्हणत सदाने मान थोडी कलती केली आणि पाहतो तर काय? साक्षात वाघ ! त्याला कापरे भरले. तो थाड्थाड् उडू लागला. या छेडछाडीने वाघ सदाच्या दुप्पट हलू

लागला. मनाशी म्हणू लागला, 'गचकअंधारी झटके देऊन रायली, म्हंजे आपल्याले खायाची तयारी करून रायली हे.'

सदा आकाशाकडे पाहत करुणा भाकू लागला, 'हे इस्वरा, काय बुद्धी देली बावा. गधं सोळून वाघाच्या पाठीवर बसलो अन् हा वाघई मले घिऊन चाल्ला पन मी याले दिसलो त?... त हा माही नळ्ळी फोळ्ळ्याशिवाय राह्यत नै... मले वाचो याच्यातून... या संकटातून तार.'

सदाला दरदरून घाम फुटला. एवढ्या थंड वातावरणातही घामाने तो वरपासून खालपर्यंत

थबथबला. डोक्यापासून घामाच्या धारा ओघळू लागल्या. घाम वाघाच्या पाठीवर उतरू लागला, तेव्हा वाघाची घाबरगुंडी उडाली. 'घेऽवो. आता त गचकअंधारी पानी सोळून रायली, म्हंजे मले हे आता पान्यात भिजू भिजू खाते.' ह्या विचाराने वाघाचे काळीज जोरजोरात धडधडू लागले.

कापरे भरलेला सदा सुटकेचा काही मार्ग सापडतो का म्हणून इकडे तिकडे पाहू लागला. दूरवर त्याला वडाचे झाड दिसले. त्याच्या पारंब्या जमिनीपर्यंत आलेल्या होत्या आणि हा रस्ता वडाच्या झाडाखालून

जात होता. सदाच्या जिवात जीव आला. वाघ जेव्हा झाडाखालून जाऊ लागला, तेव्हा सदाने विलक्षण चपळाई केली. लोंबणारी पारंबी पकडत तो वाघाच्या पाठीवरून सटकला आणि सरसर वर गेला.

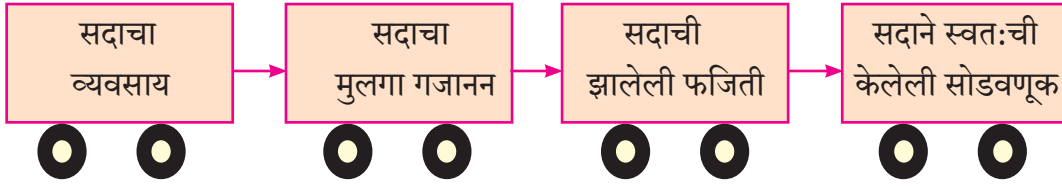
सदा असा अलगत वेगळा होताच, 'जमलं बाबा ! सुटलो. नाहीतर गचकअंधारी आज आपल्याले खाल्ल्याबिगर राहत नव्हती. धन्य रे बाबा तुही', असे म्हणत वाघ सुसाट पळत सुटला !

प्र. १. खालील वाक्ये वाचा. प्रत्येक घटनेमागील तुम्हांला जाणवलेली कारणे लिहा.

- (अ) सदा मडकी विकून येताना गाढवाच्या पाठीवर बसून येत असे.
- (आ) गज्याने वडिलांसोबत जाण्याचे नाकारले.
- (इ) वाघ सदाच्या दुप्पट हलू लागला.
- (ई) सदा आकाशाकडे पाहत करुणा भाकू लागला.

प्र. २. खालील मुद्द्यांवर दोन-तीन वाक्यांत माहिती लिहा.

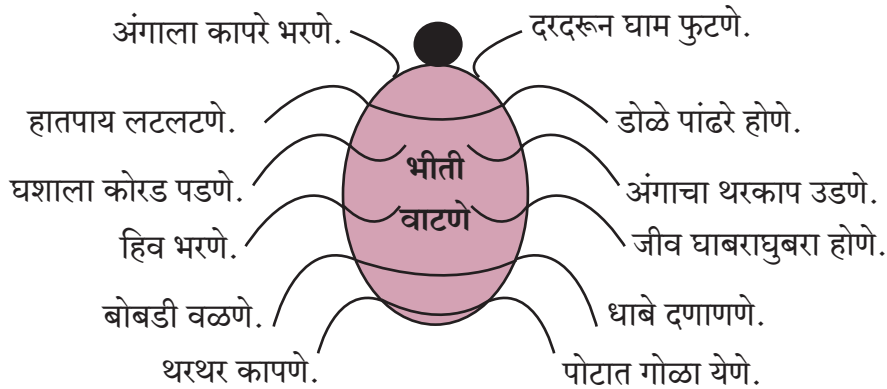
प्र. ३. कोण, कोणास व का म्हणाले?

- (अ) “कै भेव नोका दाखू मले वाघाफाघाचा.”
- (आ) “या वक्ती जंगलात कदी ना ते गचकअंधारी भेटली त म्हनू नोको मले.”
- (इ) ‘गचकअंधारी झटके देऊन रायली.’
- (ई) ‘गचकअंधारी आज आपल्याले खाल्ल्याबिगर राहत नव्हती.’

खेळूया शब्दांशी.

(अ) खालील वाक्प्रचार अभ्यासा.

‘भीती वाटणे’ हा खालील वाक्प्रचारांचा अर्थ आहे.

एकाच अर्थाचे इतके वाक्प्रचार असणे, हे मराठी भाषेच्या समृद्धीचे लक्षण आहे. याप्रमाणे एकाच अर्थाच्या अनेक वाक्प्रचारांचा संग्रह करा.

- (आ) आपल्या आजूबाजूच्या चार-पाच कोसांच्या आतील गावांना, खेड्यांना मिळून 'पंचक्रोशी' म्हणतात. याप्रमाणे खालील शब्दसमूहांबद्दल प्रत्येकी एक शब्द लिहा.
- (अ) ज्यास कोणी शत्रू नाही, असा.
 (आ) मोफत पाणी मिळण्याचे ठिकाण.
 (इ) धान्य साठवण्याची जागा.
 (ई) दुसऱ्याच्या मनातले ओळखणारा.
 (उ) डोंगर पोखरून आरपार केलेला रस्ता.
- (इ) खालील चौकोनात विशेष्य व विशेषणे एकत्रित दिली आहेत. त्यांच्या योग्य जोड्या लावा.

काळोख, विलक्षण, पारंबी,
 पाऊस, वादळी, लोंबणारी,
 चपळाई, किट्ट.

विशेष्य	विशेषण

- (ई) कंसात दिलेल्या वाक्यप्रचारांच्या रूपात योग्य बदल करून वाक्ये पूर्ण करा.
 (मेटाकुटीला येणे, गिल्ला करणे, घाबरगुंडी उडणे, शंकेची पाल चुकचुकणे.)
- (अ) पतंग पकडण्यासाठी धडपडणाऱ्या मुलांनी एकच
 (आ) उघड्या भांड्यातील पाणी पाहून अबोलीच्या मनात
 (इ) लहान मुलांची मस्ती बघून आईचा जीव
 (ई) पोलिसांना बघून चोरांची

विचार करा. सांगा.

- हा पाठ वाचताना तुम्ही खूप हसलात, असे पाठातील विनोदी प्रसंग सांगा.
- 'गचकअंधारी' हे पाठातील पात्र काल्पनिक आहे की खरे, याबाबत तुमचे मत लिहा.
- पाठाच्या दृष्टीने 'गचकअंधारी' या पात्राचे महत्त्व स्पष्ट करा.

माझे वाचन.

मराठी साहित्यात विनोदी लेखन करणाऱ्या लेखकांची शिक्षक व पालक यांच्याकडून माहिती घ्या. विनोदी लेखन करणाऱ्या लेखकाचे एखादे पुस्तक वाचा. त्यातील एखादी गोष्ट वर्गात सादर करा.

● खालील परिच्छेद वाचा.

शाळा सुटताच मुले शाळेबाहेर आली. शाळेच्या फाटकासमोर काही मुलांचे पालक उभे होते. रस्त्यावर वाहनांची गर्दी होती. मुलांसाठी वाहने थांबली. मुलांनी रस्ता ओलांडला.

वरील अधोरेखित शब्द स्वतंत्र नाहीत. -बाहेर, -समोर, -वर, -साठी हे शब्द अनुक्रमे शाळा, फाटक, रस्ता, मुले या शब्दांना जोडून आले आहेत, म्हणून ती शब्दयोगी अव्यये आहेत. -पूर्वी, -पुढे, -आधी, -नंतर, -पर्यंत, -आत, -बाहेर, -मागे, -मुळे, -शिवाय हीदेखील शब्दयोगी अव्यये आहेत.

अनेक क्रियाविशेषणे शब्दयोगी अव्यये म्हणून वापरली जातात. अशा वेळी ती प्रत्ययांप्रमाणे शब्दांना जोडूनच लिहायची असतात.

ही दोन वाक्ये पहा.

(१) तो पूर्वी सैन्यात होता.

‘पूर्वी’ - क्रियाविशेषण अव्यय

(२) जेवणापूर्वी हात धुवावेत.

‘-पूर्वी’ शब्दयोगी अव्यय

या पूर्वी आपण प्रत्यय जोडण्यापूर्वी नामांचे, सर्वनामांचे सामान्यरूप होते, हे पाहिले. शब्दयोगी अव्यये जोडण्यापूर्वीही नामांचे, सर्वनामांचे सामान्यरूप होते.

वरील परिच्छेदात शाळे-, मुलां-, रस्त्या-, वाहनां- हे सामान्यरूप झालेले शब्द आहेत.

● खालील परिच्छेद वाचा. त्यातील शब्दयोगी अव्यये अधोरेखित करा.

आमच्या शाळेसमोर वडाचे झाड आहे. झाडाभोवती भक्कम पार बांधला आहे. त्या पारावर बसून आम्ही डबा खातो. झाडाखाली खेळतो. शाळेची घंटा होईपर्यंत झाडाजवळ मुलांची गर्दी असते. हे वडाचे झाड शाळेच्या पहिल्या दिवसापासून मला एखाद्या मित्राप्रमाणे वाटते.

भाषेची गंमत

भाषेचा वापर करत असताना व लिहिताना आपण नैसर्गिकरीत्या थांबतो. आपण आजूबाजूला वावरत असताना, प्रवास करत असताना अनेक पाट्या वाचतो. त्यावर काही सूचना दिलेल्या दिसतात. बऱ्याचवेळा काही शब्द योग्य ठिकाणी न जोडल्यास किंवा न तोडल्यास वाक्याचा अर्थ बदलून जातो व त्यातून गंमत निर्माण होते.

उदा., (१) इथे वाहन लावू नये.

इथे वाहन लावून ये.

(२) हिरवळीवर कचरा टाकू नये.

हिरवळीवर कचरा टाकून ये.

या प्रकारची तुमच्या वाचनात आलेली वाक्ये लिहा.

शिक्षकांसाठी : विद्यार्थ्यांना शब्दयोगी अव्ययांची विविध उदाहरणे देऊन अधिक सराव करून घ्यावा.